

A292

Locustella luscinioides

(Savi, 1824)

Brzęczka

Rząd: wróblowe, podrząd: śpiewające, rodzina: pokrzewkowate

Status występowania w Polsce

Ptak lęgowy, nieliczny, lokalnie liczny lub bardzo liczny na niżu; przelotny.

Opis gatunku

Wielkością zbliżona do sikory bogatki, ale znacznie smuklejsza. Sylwetka jest typowa dla pokrzewkowatych: wrzecionowata, z drobną głową i delikatnym dziobem. Ogon wyraźnie zaokrąglony na końcu. Wymiary: długość ciała 14 cm, rozpiętość skrzydeł 18–21 cm, średnia masa ciała w okresie lęgowym 16 g. Upierzenie jednolicie ciepło brązowe. Spód ciała białawy. Na ogonie obecne jest delikatne, rozmyte prążkowanie, a pod ogonem podobnie mało wyraźne chmurkowanie. Wzór tych partii upierzenia widoczny jest jedynie z niewielkiej odległości, np. u ptaka trzymanego w ręce. Nogi są różowawe. Brak dymorfizmu płciowego. Upierzenie młodych ptaków jest takie samo, jak dorosłych.

Możliwość pomyłki z innymi gatunkami

Zachodzi możliwość pomylenia ze strumieniówką *Locustella fluviatilis* (A291) i świerszczakiem *Locustella naevia* (A290), jak również z trzcinniczkiem *Acrocephalus scirpaceus* (A297) i łożówką *Acrocephalus palustris* (A296, nieopisana w tej książce), zwłaszcza przy krótkotrwałej obserwacji z większej odległości lub bez lornetki. W sezonie lęgowym, zwłaszcza na jego początku, samiec śpiewający na szczycie trzciny jest łatwy do obserwacji. W późniejszym okresie trudny do dłuższej obserwacji, pojawia się na chwilę i znika w trzinowisku. W komfortowych warunkach można zauważyć zaokrąglenie ogona oraz różowawe nogi (co wyklucza trzcinniczka i łożówkę). Ptak sprawia wrażenie dość ciemnego. Najpewniejszym sposobem na stwierdzenie obecności ptaka w siedlisku (jak również wykluczenie innych gatunków rodzaju *Locustella*) jest rozpoznanie głosu śpiewającego samca. Śpiew brzmi jak monotonne, długie i suche „trrrrrrrrrrrrrrrrr...”, które sprawia wrażenie modulowanego, gdyż ptak śpiewając, obraca głowę na boki.

Biologia**Tryb życia**

Ptak zasadniczo dzienny, samotniczy, lecz aktywność głosowa samców największa jest nocą oraz nad ranem i wieczorem.

Lęgi

Brzęczka jest gatunkiem terytorialnym. Wielkość terytorium zajmowanego przez jedną parę i bronionego przed sąsiadami, jest różna, w zależności od zasobności siedliska (1800–8000 m²). Na obszarach uboższych terytoria są większe, zaś zagęszczenie par mniejsze. Zagęszczenie gatunku w optymalnych siedliskach może wynosić nawet 8–10 par/10 ha (np. w rezerwacie przyrody Zatoka Elbląska na Zalewie Wiślanym). Brzęczka umieszcza gniazdo w wysokiej roślinności nadbrzeżnej, nad płytką wodą lub nad bagnistym gruntem, na wysokości 2–20 cm od ziemi lub wody, na środku terytorium. Jest wciśnięte pomiędzy suche połamane trzciny albo w kępę turzycy i nieprzymocowane do otaczającej roślinności. Zbudowane jest z szerokich liści trzciny i patki, ściśle splecionych i krzyżujących się pod dość ostrym kątem. Brzegi zawinięte są lekko do środka, bez wystających końców materiałów. Brak wyściółki. W zniesieniu znajduje się najczęściej 5 jaj, rzadziej 4 lub 6. Jaja wysiadują obydwój rodzice, choć więcej czasu spędza na wysiadaniu samica. Wysiadywanie trwa 10–12 dni. Młode są karmione przez oboje rodziców. Opuszczają gniazdo po 11–15 dniach. Po opuszczeniu gniazda przez okres 3–14 dni młode są jeszcze karmione przez rodziców. Pokarm zbierany jest najczęściej w odległości 20–60 m, a nawet do 100 m od

gniazda. Brzęczka wyprowadza dwa lęgi w sezonie. Odległość pomiędzy gniazdem z pierwszego i drugiego lęgu wynosi 5–30 m. Ptaki przystępują do pierwszego lęgu w drugim kalendarzowym roku życia. Sukces lęgowy to 2–3 zdolne do lotu młode wychowane przez parę w ciągu sezonu. Najwięcej strat w legach jest powodowanych przez drapieżniki.

Wędrowki

Brzęczka wędruje nocą, pojedynczo. Wiosną najwcześniejszy przylot ptaków tego gatunku do Polski notowany był 8 kwietnia. Przeciętnie przylatuje ok. połowy kwietnia. Na terenie północno-wschodniej Polski pojawia się w drugiej połowie kwietnia. Przelot wiosenny trwa od kwietnia do maja. Jesienią odlot z lęgów rozpoczyna się w sierpniu i trwa do września. Ostatnie ptaki odlatują w drugiej połowie września.

Zimowanie

Podejmuje dalekodystansowe wędrowki na zimowiska leżące w Afryce, na południe od Sahary. Najliczniejsza w południowym Sudanie. Na zimowiskach preferuje głównie mokradła porośnięte gęstą roślinnością, występuje również na sawannie i wśród krzewów akacji.

Pokarm

Odżywia się wyłącznie pokarmem zwierzęcym. Żeruje głównie w gęstej roślinności na granicy łąki i wody. Zbiera pokarm na źdźbłach i liściach, a także z ziemi i z powierzchni wody. Rzadziej niż inne pokrzewki zamieszkujące trzcinowiska łapie owady w locie. Chwyta przede wszystkim stawonogi (owady i pajęczaki), zarówno larwy, jak i postacie dorosłe, ale również niewielkie ślimaki. W skład pokarmu przynieszonego młodym wchodzi przede wszystkim muchówki, larwy motyli (w mniejszym stopniu postacie dorosłe), larwy jętek i dodatkowo pająki i chrząszcze.

Występowanie

Siedlisko

Związana z pasem trzcinowisk porastających brzegi zbiorników wód stojących i cieków wodnych. Preferuje duże trzcinowiska, utworzone przez kilka generacji trzciny, z warstwą połamanych, leżących źdźbeł. Największe zagęszczenie osiąga w dolinach dużych, nieuregulowanych rzek i wokół jezior, o szerokim pasie niekoszonych trzcinowisk.

Siedliska z załącznika I Dyrektywy Siedliskowej, które mogą być istotne dla gatunku

1150 Zalewy i jeziora przy morskie (laguny)

3150 Starorzecza i naturalne eutroficzne zbiorniki wodne ze zbiornikami z *Nymphaeion*, *Potamion*

Rozmieszczenie geograficzne

Wyróżniono 3 podgatunki brzęczki. W Polsce gniazduje podgatunek nominatywny *L. l. luscinioides*, którego zasięg

obejmuje niemal całą Europę, z wyjątkiem Skandynawii. W Anglii zasięg ograniczony jest do południowo-wschodniej części kraju. Na północy obszar lęgów sięga do Danii i Estonii, a na południu do basenu Morza Śródziemnego, w tym również do północno-zachodnich krańców Afryki. Na wschodzie sięga do doliny Wołgi w europejskiej części Rosji. Na południowym wschodzie areał gniazdowania sięga do wysokości Charkowa i zachodniego brzegu Morza Azowskiego na Ukrainie. Na obszarach położonych dalej na wschód, jak również w Azji Mniejszej, gniazdują pozostałe 2 podgatunki brzęczki. W Europie Zachodniej, od Niemiec po Hiszpanię, na Bałkanach, a także w Maroku i Algierii brzęczka gniazduje wyspowo.

Obszary zimowania brzęczki nie są dokładnie poznane. Leżą w pasie podsaharyjskim, na północ od lasów deszczowych, na obszarze od Senegalu do Erytrei. Najliczniejsza jest w południowym Sudanie. Zimowiska w Afryce Zachodniej prawdopodobnie obejmują mniejsze obszary niż w Afryce Wschodniej. Okazjonalnie gatunek zimuje również na terenie Algierii i Maroku.

Rozmieszczenie w Polsce

W Polsce gniazduje na całym nizinie do wysokości 290 m n.p.m. Omija jedynie tereny suche oraz podgórskie i wyżynne (w tym wyżyny Małopolski i Śląska). Najliczniej występuje w północno-wschodniej Polsce, w bagiennych dolinach Narwi i Biebrzy. Wysoką liczebność zanotowano także na terenach wokół Zalewu Szczecińskiego, wokół jez. Świdwie i na Międzyodrzu. Jest to gatunek bardzo liczny także na rozległych trzcinowiskach Zalewu Wiślanego i nad jez. Drużno. Na terenie Wielkopolski najliczniej występuje w rejonie Nadgopla, zaś na Śląsku liczna jest w dolinie Baryczy.

Status ochronny

Ochrona gatunkowa w Polsce: gatunek objęty ochroną ścisłą (Dz U z 2004 r. Nr 220, poz. 2237)

Status zagrożenia w Europie: (S) gatunek niezagrożony, którego status ochronny jest prawdopodobnie odpowiedni BirdLife International: SPEC 3

Dyrektywa Ptasia: Art. 4.2

Konwencja Berneńska: załącznik III

Konwencja Bońska: załącznik II

Występowanie gatunku na obszarach chronionych

Gatunek występuje na wszystkich obszarach chroniących siedliska podmokłe, zwłaszcza obejmujących rozległe obszary szuwarów i trzcinowisk. Najliczniej występuje w Narwiańskim PN, Biebrzańskim PN, rezerwach przyrody: Jezioro Drużno, Zatoka Elbląska, Ujście Nogatu, Świdwie, w parkach krajobrazowych – PK Doliny Dolnej Odry, PK Doliny Baryczy i w Nadgoplańskim Parku Tysiąclecia.

Rozwój i stan populacji

Liczebność europejskiej populacji brzęczki szacowana jest na 150 000–380 000 p. Najliczniej gatunek ten zasiedla Rumunię (70 000–130 000 p.) i Węgry (30 000–60 000 p.).

Liczebność polskiej populacji nie jest znana, a istniejące szacunki – 8000–20 000 p. – są zapewne bardzo niedokładne. W kraju gatunek ten wykazuje silny wzrost liczebności, połączony z ekspansją na nowe tereny. Jeszcze w połowie XIX w. brzęczka gniazdowała jedynie we wschodniej części Polski. Trend wzrostu liczebności trwa od początku XX w. i zauważalny jest również na przestrzeni ostatnich 25 lat. Na wielu obszarach, gdzie gatunek pojawił się kilkadziesiąt lat temu (około połowy XX w.), już w latach 90. zanotowano kilkukrotny wzrost zagęszczenia śpiewających samców. Wysoką liczebność zanotowano na terenach wokół Zalewu Szczecińskiego (420 p.), wokół jez. Świdwie (140–150 p.) i na Międzyodrzu (430–550 samców). Jest to gatunek bardzo liczny także na rozległych trzcinowiskach Zalewu Wiślanego (ponad 300 samców) i nad jez. Drużno (ponad 100 samców). W ostoi ptaków Bagienka Dolina Narwi stwierdzono gniazdowanie ok. 200 p. Na terenie Wielkopolski najliczniej występuje w rejonie Nadgopla (ok. 100 p.), zaś na Śląsku liczna jest w dolinie Baryczy (60–120 p.).

Zagrożenia

Gatunkowi zagraża w Polsce:

- utrata siedlisk lęgowych w wyniku likwidacji lub zmniejszenia powierzchni zajętej przez szuwały trzcinowe, na stawach i innych zbiornikach wodnych;
- utrata siedlisk lęgowych w wyniku zimowego koszenia lub wiosennego wypalania szuwarów trzcinowych na stawach i innych zbiornikach wodnych.

Propozycje odnośnie do zarządzania

Należy:

- opracować i wdrożyć mechanizmy rekompensowania ekstensywnych metod gospodarowania na stawach rybnych;
- opracować i wdrożyć zasady przyjaznego ptakom pozyskiwania trzciny na zbiornikach wodnych.

Propozycje badań

Należy zbadać:

- rozmieszczenie stanowisk i liczebność krajowej populacji lęgowej;
- wybiórczość siedliskową okresu gniazdowego (w tym zależność pomiędzy strukturą wiekową szuwaru trzcinowego a jego atrakcyjnością dla brzęczki);

- sukces lęgowy;
- przeżywalność;
- rozmieszczenie zimowisk i tras przelotu krajowej populacji lęgowej;
- skuteczność czynnej ochrony gatunku.

Monitoring

- coroczna ocena liczebności populacji lęgowej (na podstawie liczby śpiewających samców) na powierzchniach wybranych na obszarach liczego występowania gatunku. Liczenia powinny rozpoczynać się tuż przed świtem i trwać nie dłużej niż 3 godziny. Na każdej powierzchni należy przeprowadzić co najmniej 2 liczenia w odstępach 2-tygodniowych, pierwsze z nich należy wykonać na przełomie kwietnia i maja.

Bibliografia

- BAZA DANYCH OSO – NATURA 2000. Zakład Ornitologii PAN.
BAZA DANYCH POLSKIEGO ATLASU ORNITOLOGICZNEGO.
Zakład Ornitologii PAN.
- BEDNORZ J., KUPCZYK M., KUŹNIAK S., WINIECKI A. 2000. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Poznań, 640 s.
- CRAMP S., BROOKS D. J. (red.) 1992. Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa. The Birds of the Western Palearctic. Vol. 6. Warblers. Oxford, 728 s.
- DYRCZ A., GRABIŃSKI W., STAWARCZYK T., WITKOWSKI J. 1991. Ptaki Śląska. Monografia faunistyczna. Wrocław, 525 s.
- GOC M., ILISZKO L. 1995. Przyrodnicze skutki eksploatacji trzcinowisk. Mscr na zlecenie MOŚZNIŁ.
- GOC M., ILISZKO L., KOPIEC K. 1997. The effect of reed harvesting on reedbed birds community. *The Ring*, 19: 135–148.
- GOTZMAN J., JABŁOŃSKI B. 1972. Gniazda naszych ptaków. Warszawa, 284 s.
- HAGEMEIJER W. J. M., BLAIR M. J. (red.) 1997. The EBCC Atlas of European Breeding Birds: Their distribution and Abundance. London, 903 s.
- STAAV R. 1998. Longevity list of birds ringed in Europe. *EURING Newsletter*, 2: 9–17.
- STASZEWSKI A., KALICIUK J., KOZŁOWSKA D., MRUGOWSKI W., ZIARNEK K. 1997. Przegląd ostoi ptaków w polskiej części Zalewu Szczecińskiego i w jego okolicach. Szczecin, 104 s.
- STASZEWSKI A., CZERASZKIEWICZ R. 2000. Awifauna lęgowa rezerwatu Świdwie i okolic w latach 1990–1998. *Not. Orn.*, 41, 2: 115–138.
- TOMIAŁOJĆ L., STAWARCZYK T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. Wrocław, 870 s.
- WITKOWSKI J., ORŁOWSKA B., RANOSZEK E., STAWARCZYK T. 1995. Awifauna doliny Baryczy. *Not. Orn.*, 36, 1–2: 5–74.

Katarzyna Mokwa, Tomasz Mokwa